

7. Текст конвенции см., например: Конвенция об открытом море 1958 года // Додин Е. В., Кузнецов С. А. Женевские конвенции по морскому праву / Библиотека журнала «Торговое мореплавание» (Серия: Правовое регулирование торгового мореплавания). – 1998. – № 5/II. – 25 с.
8. Кодекс торгового мореплавания Украины: Закон от 23 мая 1995 г. // ВВР. – 1995. – № № 47-52. – Ст. 349.
9. Юридический справочник по торговому мореплаванию / Под ред. А. С. Кокина. – М.: Спарк, 2000. – 480 с.
10. Егиян Г. С. Национальность морского судна в современном международном праве // Советский ежегодник морского права. – М.: В/О «Мортехинформреклама», 1985. – С. 100 – 104.
11. Об утверждении Кодекса торгового мореплавания Союза ССР: постановление ЦИК и СНК Союза ССР от 14 июня 1929 г. // СЗ СССР. – 1929. – № 41. – Ст. 365. Мы пользуемся текстом, приведенным в издании: Кодекс торгового мореплавания Союза ССР // Сборник законов и распоряжений по морскому транспорту (руководящие материалы) / Сост. В. В. Манжин. – М.; Л.: Морской транспорт, 1948. – С. 70 – 144.
12. Кодекс торгового мореплавания СССР 1968 года // Комментарий к Кодексу торгового мореплавания Союза ССР. Коллектив авторов. – М.: Транспорт, 1973. – 400 с.
13. Демиденко В. В. К вопросу о реализации суверенитета УССР в торговом мореплавании // Развитие национальной государственности союзной республики на современном этапе. – К., 1990.
14. Юридический справочник по торговому мореплаванию / Под ред. А. С. Кокина. – М.: Изд-во «Спарк», 1998. – 560 с.

Мединська Л. В., ПНУ ім. В. Стефаника

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ЗАСАДИ РІВНОСТІ СТОРИН У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

В статті аналізується історія становлення і розвитку принципу рівності учасників судового процесу при розгляді кримінальних дел. Дослідження історичного аспекту рівності в кримінальному судопроцесі надасть можливість використовувати корисні досягнення минулого в сучасному законодавчому процесі України. Встановлено, що рівність прав в судопроцесі мала місце в нормативних актах конституційного і процесуального значення різних історических епох, однак не було забезпечено на належному рівні из-за відсутності порядку його реалізації.

This article researches history of becoming and development of principle of equality of litigants in criminal cases. Research of historical aspect the principle of equality in the criminal legal proceeding will give possibility to use on positive accomplishments of the past in the modern legislative process of Ukraine. It is set that equality of rights in the legal proceeding took place in the normative acts of constitutional and judicial value of different historical epochs , but it was not well-to-do on a due levels.

Закріплення принципу рівності є неабияким здобутком суспільства, зумовленим об'єктивно існуючими імперативами цивілізації [2, с.15-24]. Різним етапам історичного розвитку прав людини характерні свої масштаб і міра свободи, коло суб'єктів і відносин, тобто свій зміст принципу формальної (правової) рівності. Більше того, науковці-теоретики наголошують на тому, що історія права являє собою еволюцію змісту, масштабу і ступеня саме формальної (правової) рівності [14, с.290].

На сучасному етапі розвитку кримінально-процесуального судочинства, українські правники все більше звертаються до досвіду Європи, Америки та інших країн, не надаючи належної уваги дослідженням української правової спадщини, в якій ідея рівності сторін займала не останнє місце. Ефективність використання світового досвіду посилюється, якщо воно ґрунтується на вивченні досягнень вітчизняної правової науки. Такий підхід дає змогу уникнути сліпого запозичення зарубіжних ідей і творити право, яке походить з власного історичного коріння. Тому переконані, що необхідність дослідження проблеми становлення та розвитку принципу рівності сторін при провадженні кримінальної справи як в Україні, так і в світі надасть можливість використати корисні надбання минулого в сучасному законодавчому процесі України, особливо сьогодні, коли кримінально-процесуальне законодавство потребує реформування.

Наведеним обумовлена мета даної статті, яка полягає в аналізі історичного генезису становлення та розвитку принципу рівності учасників судового процесу, через відсутність самостійних наукових досліджень присвячених історії формування вказаної засади саме в кримінальному судочинстві

Питанню розвитку кримінально-процесуального законодавства на різних етапах історії приділяли увагу такі науковці, як: Н. Толкачова, В. Т. Маляренко, І. В. Петров, П. С. Пастухов, Л. А. Петручак, Л. П. Рассказов, І. В. Упоров, М. А. Чельцов-Бебутов та інші.

Проте їхні дослідження не були окремо присвячені проблемі становлення та розвитку засади рівності учасників судового процесу.

Поява принципу рівності пов'язана з розробкою доктрини правової, а пізніше – соціальної держави та громадянського суспільства. Найбільш розробленим цей принцип є в роботах представників школи природного права (Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локк, К. А. Гельвецій та ін.), які стверджують, що права людини належать їй від народження, є невідчужуваними, а тому немає людей із більшим чи меншим обсягом прав – всі від природи наділені одними і тими самими правами. Однак для реалізації ідеї загальної рівності знадобилось більше двох тисячоліть. Втілена вона була, як відомо, після буржуазних революцій у вигляді визнання формальної (правової) рівності і свободи всіх членів суспільства незалежно від їх майнового становища, походження та інших відмінностей.

Вважається, що першим історичним документом, який заклав підвалини розвитку принципу рівності в кримінальному процесі була Велика хартія вільностей 1215 року, яка обмежувала свавілля феодалів і розвивала ідею рівності, нехай навіть у вузькому (класовому) значенні [11, с. 48]. Саме цей документ встановлював для всіх підданих Англії правила розслідування кримінальних справ, єдиний судовий порядок арешту будь-якої людини [5, с.85] .

Не применшуючи значення Великої хартії вільностей 1215 року, слід зазначити, що в Київській Русі вже в X столітті діяли норми, що регулювали порядок здійснення судочинства на основі принципу рівності. Так, І.В.Петров, аналізуючи положення про судовий процес Русі русько-візантійських договорів 911 і 944 рр., зазначає, що давньоруський процес спирався на цілу групу основоположних правових ідей, серед яких і здійснення «суду» на основі змагальності і відносної рівноправності сторін [12, с.289].

Відносна рівність сторін і їх активність в доказуванні при розгляді справи є тими характерними ознаками, які визначали процес Київської Русі X століття як змагальний [13, с. 5]. Однак, поряд із пануючим змагальним процесом мали місце й деякі елементи слідчого (розшукового) процесу. Це стосувалось справ про злочини, що найбільше зачіпали інтереси пануючого класу [16, с.644].

Перше писане джерело давньоруського права Руська правда не розмежовувала кримінальний та цивільний процеси, а тому обидві сторони в судовому процесі Київської Русі іменувались однаково «істець». У зв'язку з цим, як аналізує Н. Толкачова, існувала

презумпція начальної рівності прав учасників цього процесу. Хоча практично всі дослідники середньовічного права однозначно стверджують, що характер судового процесу в Княжу добу був виключно обвинувально-змагальним, влада в особі держави чи общини не залишалась байдужою в питаннях переслідування злочинців [15, с.23].

Таким чином, характерною рисою давньоруського процесуального права була рівність сторін, яка проявлялась в самостійному веденні справи сторонами та активній їх участі.

Починаючи з XV століття кримінальний процес Росії, а звідси й частини України, набуває розшукової форми, хоча на думку М.В. Владімірського-Буданова до Петра Великого змагальні форми процесу є загальним явищем, а слідчі – винятком, тобто розшук не вважався панівною формою процесу [4, с.640].

Кардинальних змін зазнає ідея рівності при царюванні Петра I. Так, Указом від 21 лютого 1697 р. проголошується відміна судів, тобто такого процесу, який мав змагальний характер. Суддя перестає бути пасивним арбітром і вільний спір сторін перетворюється в їх допит. Права позивача і відповідача нерівні, має місце різке обмеження прав обвинуваченого, ініціатива сторін звужується за рахунок розширення прав суду. В цьому і проявляється утвердження абсолютизму з його прагненням зосередити всі сфери життя в руках однієї особи – самодержавного монарха [13, с.38-40].

Після входження України до складу Росії і особливо з початку XVIII ст. на Лівобережній Україні в судочинстві почали застосовуватися російські правові акти, серед яких велике значення мав іменний указ Петра I від 5 листопада 1723 р. «Про форму суду». Цим указом скасовувалася розшукова форма процесу, а суд визначався його єдиною можливою формою [9, с.64].

Принцип правової рівності в кримінальному процесі встановлював Статут Великого князівства Литовського 1529р. (Перший «Старий»), який поширював свою дію на українські землі за часів їх перебування у складі Литви.

Після об'єднання Польщі і Великого князівства литовського в єдину федеративну державу – Річ Посполиту, на українських землях, що ввійшли до цього об'єднання, поширювали свою дію Литовські статuti 1566 р. та 1588р., за якими кримінальний процес був переважно змагальним [9, с. 59], а отже рівність сторін при провадженні справи в суді мала місце.

Перш ніж продовжити дослідження принципу рівності в кримінальному процесі України, варто приділити увагу фундаментальним по значенню актам для розвитку принципу рівності в світі.

Так, в 1679 р. в Англії був прийнятий «Акт для кращого забезпечення свободи підданих і для попереджень ув'язнень за морем» (Habeas Corpus Amendment Act). Він втілював в себе вимоги про презумпцію невинуватості, дотримання законності при затриманні, швидкого і оперативного судового розгляду з належною процедурою.

Становлення кримінального процесу в Англії було завершено «Біллем про права», прийнятим 23 жовтня 1689р. Його основні положення відносно принципу рівності полягають в наступному:

- 1) будь-який закон приймається тільки парламентом;
- 2) ніхто, крім парламенту, не може звільняти з-під дії закону, відмінити чи призупинити його [16, с.396].

Якщо ж звернутися до правових актів XVIII століття (це, перш за все, Декларація незалежності США 1776 року та Декларація прав людини і громадянина 1789 року), то в них йдеться не просто про певний перелік тих чи інших прав, які надаються урядом, а про джерело та основу зазначених прав. Так, скажімо на початку Декларації незалежності США 1776 року міститься важливе для нашого дослідження положення: „Ми виходимо з тієї самоочевидної істини, що всі люди створені рівними та наділені Творцем певними невідчужуваними правами, до яких відносяться життя, свобода та потяг до щастя” [11, с.49] .

Відома Декларація прав людини і громадянина 1789 року, в основу якої покладена ідея природного права, проголосила рівність і невід'ємність природних і священних прав людини та сформулювала основні принципи кримінальної буржуазної політики: « Всі люди вільні по природі і перед законом» (ст. 3); ніхто не може бути покараний інакше, як відповідно до закону, який належним чином прийнятий і опублікований до моменту вчинення злочину» (ст. 4); «..кожний вважається невинним, поки не буде встановлено протилежне» (ст.ст. 9, 13); «громадяни не можуть бути позбавлені законної підсудності ніяким указом чи розпорядженням» [11, с. 50].

Слід зазначити, що Декларація прав людини і громадянина була документом, основним задумом якої було її застосування

до будь-якої людини та будь-якого суспільства. Що ж стосується кримінального процесу, то через положення вказаного документу були створені умови для реалізації принципу рівності всіх перед законом і судом. Судова влада була відділена від виконавчої; з'явилась так звана «тричленна система» судів; утверджується принцип незмінюваності суддів. В кінці 19 століття європейські країни стали допускати до участі в досудовому слідстві адвоката; судове слідство набуває змагального характеру; підсудний стає стороною процесу, а не його об'єктом, наділяючись при цьому низкою прав (право на захист, особисто чи через адвоката, заявляти клопотання, подавати докази, брати участь в допиті свідків та ін.) [11, с.52].

Не можна обминути увагою відомий для України та світу юридичний акт XVIII століття, в якому значно раніше ніж в розглянутих вище документах була реалізована ідея рівності – це Конституція Пилипа Орлика 1710 року. У Конституції декларується ідея відновлення „всіх природних прав та рівності”, містяться статті про захист недоторканості вільностей [3, с.27]. Взагалі одним із найважливіших принципів козацького правосуддя була рівність всіх козаків перед судом [9, с.61].

В Росії до середини XIX ст. суд був організований за становим принципом: для дворян, міщан та селян. Крім цього судові функції виконували не лише суди, але й представники місцевої адміністрації та поліції [11, с.52]. Тобто суд не був єдиним для всіх, а тому заперечується рівність всіх осіб перед судом в частині права звернення до суду для захисту прав і свобод .

Радикальна судова реформа в Російській імперії 1864 року визначила нові демократичні принципи у сфері правосуддя. Старі станові суди, що зберігалися з часів Катерини II, були замінені загальними судовими установами для осіб усіх станів, і формально усі судилися в одних і тих же судах, за одними і тими ж законами, при одному і тому ж порядку судочинства [17, с.201].

Саме в період судових реформ 60-х рр. XIX століття закінчилось виділення кримінально-процесуального права в самостійну галузь права, досягненням якого в Росії було проголошення таких демократичних принципів правосуддя як усність, гласність, змагальність, безпосередність, право на захист, презумпція невинуватості, оцінка доказів за внутрішнім переконанням. Звичайно всі повністю вони не могли реалізуватись, однак сам

факт їхнього закріплення в нормативних актах став важливим підґрунтям створення нового судочинства, заснованого на демократичних принципах [9, с.74-75].

На принцип рівності перед законом був спрямований п.1 «Статуту кримінального судочинства», який закріплював право на розгляд кримінальних справ і покарання громадян виключно за судами [11, с.53]

Після Жовтневої революції 1917 року, як зазначає О. О. Шевченко «в процесі становлення радянської держави було сформовано чимало реакційних ідей, що стали підвалинами тоталітарної системи. Декретом про суд №1 від 24 листопада 1917 року усі судові установи, а також мирові судді були знищені. Для боротьби проти контрреволюції, з мародерством, грабежем, крадіжками, саботажем, зловживанням торговців, промисловців, чиновників та інших осіб створювалися Революційні трибунали (ревтриби)» [17, с.211].

Протоколом РНК №21 від 20 грудня 1917 року створювалася Всеросійська надзвичайна комісія (ВНК), а в жовтні 1918 року – місцеві надзвичайні комісії, які мали вести боротьбу з контрреволюцією на всій території Росії, крім того вони виконували й судові функції. По всіх справах, які порушувались надзвичайними комісіями, реорганізовані трибунали не були зв'язані законом у визначенні покарання, мали право викликати чи не викликати свідків, допускати чи не допускати обвинувачення і захист в судовий розгляд.

З огляду на такі події основні принципи прав і свобод людини і недоторканості її особи не мали місця в головній концепції революції – диктатурі пролетаріату, яка опиралась на насильство і не була пов'язана з жодними законами. Диктатура пролетаріату стала антиподом правової держави, оскільки було відкинута ідея юридичної рівності.

Перемога в Росії Лютневої (1917р.) демократичної революції, падіння царського самодержавства відкрили шлях до вирішення питання про самовизначення України та відродження її державності. У цей же період відбувався активний пошук ефективних і оптимальних моделей українського національного права [9, с.81].

Так, для становлення принципу рівності на території України надзвичайно важливе значення мали нормативно-правові акти Української Народної Республіки. Конституція УНР 1918 року

ззначила, без прив'язки до суду чи закону, що „громадяни в УНР є рівні в своїх громадянських і політичних правах. Уродження, віра, національність, освіта, оподаткування і майно не дають ніяких привілеїв у них. Ніякі титули в актах і діловодстві УНР вживатися не можуть” (ст.12) [8, с.73]. Закон про тимчасовий державний устрій України за часів Гетьманату 1918 року фактично закріпив загальну рівноправність громадян держави, проте самого терміна безпосередньо не вжив (ст. 11-22) [8, с.84-85]. До більш об'ємного погляду щодо змістової суті рівності наблизились колись автори тексту артикулу 15 Основного державного закону УНР, намагаючись прив'язати права до можливості їх реалізації через доступність до інститутів державної влади: „Всі громадяне Української Держави, як чоловіки, так і жінки, без ріжницї віри, народности та походження, рівні перед законом. Зноситься всі родові, станові привілеї та всі родові й особисті шляхотські титули. Всі публічні уряди є рівно доступні для всіх громадян на умовах, означених в законі...” [7, с.128].

У перші пореволюційні місяці на Україні судова система майже нічим не відрізнялася від інших на території Росії, де Тимчасовий уряд ліквідував військово-польові суди, станові «особливі присутствія», посади земських начальників, відновив діяльність мирових судів, які були скасовані на Україні ще у 1889 році за виключенням Одеси і Харкова, привів судові установи у відповідність з першою редакцією судових статутів 1864 р. Тобто загалом в українських губерніях діяли демократичні принципи судовлаштування: незалежність суду, незмінність суддів, участь у розгляді багатьох справ присяжних, засідателів, жалісність процесу, рівність сторін, право на захист тощо [10, с.61].

Попри збереження демократичних принципів правосуддя, 26 січня 1919 року був прийнятий закон “Про надзвичайні військові суди”, який порушував принцип рівності всіх учасників судового розгляду перед законом [6, с.14].

В зв'язку з відсутністю єдиного нормативно-правового акта, який би регулював судочинство, в 1920 р. було ухвалено рішення про створення Кримінально-процесуального кодексу Української Народної Республіки. Його розроблення велося українськими юристами на базі діючого тоді законодавства з урахуванням військової обстановки, однак частково роботи кодифікаційної комісії були реалізовані в Законі “Про судочинство в штабових судах”. Однак, ухвалений 4 серпня 1920 р. Радою народних

міністрів Директорії в еміграції, затверджений головою Директорії Симоном Петлюрою закон, повністю не був реалізований, оскільки в листопаді 1920 року війська УНР залишили територію України, зайняту більшовиками [6, с.15].

З розвитком радянського права проходила подальша конкретизація принципу рівності учасників судового процесу. Перш за все деталізація рівності в кримінальному процесі здійснювалась через загальний аспект рівності закріплений в конституційних нормах.

Так, Конституція УРСР 1919 року вказувала на загальну рівність у правах, але не для всіх громадян, а лише для певного прошарку суспільства за класифікацією – трудящі (ст.ст. 20, 21, 32) [7, с.229-231]. Таку ж доктрину було закладено у Конституції УСРР 1929 р.

Конституції УРСР 1937р. (ст.122 в її редакціях, починаючи з 1940р до 1977р.) та 1978 р. (ст. 154) закріплювали принцип рівності перед законом та судом [8, с.126, 151].

Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1922 р. проголошував порядок з такими демократичними засадами як гласність, усність, безпосередність судового процесу і рівноправність сторін [9, с. 88].

Норми, які регламентують рівність у суді, знайшли відображення як в Основах судочинства, кримінального судочинства і кримінального законодавства СРСР і союзних республік 1924 року. Однак починаючи з КПК УРСР 1927 р. та внесених до нього змін 1928 - 1929 рр. запроваджуються деякі антидемократичні положення, які не визначали рівності у судочинстві, більше того справи розглядалися через особливі наради, колегії, «двійки», «трійки», що створювало умови для здійснення незаконних репресій та порушувало будь-які права особи [9, с.88-89].

Кримінально-процесуальне законодавство 30-х рр. ХХ ст. характеризується фактичною ліквідацією всіх демократичних принципів. Нормативні акти свідчили про повний перехід до надзвичайного порядку судочинства і складали правову основу масових репресій.

Реформування кримінального процесу Радянської Росії, яке розпочалось на межі 50-60-х років стосувалось і українського кримінально-процесуального права. В ст. 8 Основ кримінального судочинства СРСР (1958р.) був закріплений принцип рівності всіх громадян перед законом і судом незалежно від їх соціального,

майнового і службового положення, національної чи расової належності, віросповідання. Слідом за цим документом 28 грудня 1960 року був прийнятий Кримінально-процесуальний кодекс УРСР, який з певними змінами і доповненнями діє ще досі. Так, ст.16 КПК України правосуддя в кримінальних справах здійснюється на засадах рівності громадян перед законом і судом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин.

Звісно найбільший вплив на становлення принципу рівності здійснило міжнародне співтовариство через створення міжнародних норм універсального характеру. Першим і основоположним таким міжнародним документом, який проголосив принцип рівності людей перед законом і судом стала Загальна декларація прав людини, затверджена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. Загальна декларація визнала природній характер прав людини і в перші статті проголосила, що „всі люди народжуються вільними і рівними в своїй гідності та правах”. Далі Декларація проголошує, що всі люди рівні перед законом і мають право на рівний захист від будь-якої дискримінації [1].

Закріпила в імперативному порядку та розвинула положення Декларації Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. Конвенція визначила рівне право кожного: на заборону катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання (ст. 3); право на справедливий суд (ст.6).

Таким чином, аналіз історичного розвитку принципу рівності сторін у кримінальному судочинстві дозволяє зробити висновок про те, що 1) вказана засада кримінального процесу розвивалась паралельно з загальним аспектом формальної (правової) рівності; 2) значний вплив на формування рівності прав у судочинстві здійснював суспільно-політичний розвиток держав, в законодавстві яких він був закріплений; 3) як показала історія, одного лише декларування принципу рівності учасників судового процесу виявилось недостатньо для забезпечення реальної рівності прав у судочинстві. А тому в подальшому дослідженні питань рівності учасників судового процесу, варто приділяти особливу увагу питанням змісту та форм реалізації даної засади кримінального судочинства.

Література:

1. Загальна декларація прав людини, затверджена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року // <http://zakon.ua>.
2. Алексеев С.С. Право на пороге нового тысячелетия: Некоторые тенденции мирового правового развития – надежда и драма современной эпохи / С.С. Алексеев. – М.: Статут, 2000. – 255 с.
3. Антонович М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини: монографія / М. Антонович – К.: Видавничий дім „KM Academia”, 2000. – 261 с.
4. Владимирский-Буданов М.В. Обзор истории русского права / М.В. Владимирский-Будановский. – СПб. – К., 1909. – 694 с.
5. Дементьев И.Д. История развития иммунитетов в уголовном судопроизводстве / И.Д. Дементьев // Весник Московського університета МВД Росії. – 2008. – № 4. – С. 84-87.
6. Землянська В.В. Кримінально-процесуальне законодавство Центральної Ради, Гетьманату Скоропадського та Директорії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.01./В.В. Землянська. – Х., 2002. – 22 с.
7. Конституційні акти України 1917-1920. Невідомі конституції України / Відп.ред.Ю.Д. Прилюк. – Київ: Філософська і соціологічна думка, 1992. – 269 с.
8. Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність / Упоряд.:І.О. Кресіна. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – 400 с.
9. Маляренко В.Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: Теорія, історія і практика: монографія / В.Т. Маляренко. – К.:Концерн «Видавничий Дім Ін Юре», 2004. – 544 с.
10. Мироненко О.М. Суд і судочинство в УНР/ О.М. Мироненко // Вісник Академії правових наук України. – 1994. – №2. – С. 60-68.
11. Пастухов П. С. Конституционный принцип равенства всех перед законом и судом в уголовном процессе Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. / П. С. Пастухов. – М.,1998. – 203 с.
12. Петров И. В. Государство и право Древней Руси / И. В. Петров – СПб.: Из-во Михайлова В. А., 2003. – 416 с.
13. Рассказов Л. П. История уголовного процесса России: учебное пособие. / Л. П. Рассказов, Л. А. Петручак, И. В. Упоров – Краснодар:Краснодарский юр.институт МВД России, 2001. – 104 с.
14. Теория государства и права: учебник для вузов; под ред. Г. Н. Манова. М.;, 1996.– С. 290.

15. Толкачова Н. Историчні витоки формування основ судово-процесуального права на землях України в княжу добу (IX – XIУ ст.)/ Н. Толкачова // Судочинство і судоустрій в Україні. – 2007. – № 4. – С. 17-27.
16. Чельцов-Бebutov М. А. Курс советского уголовного процессуального права. Очерк по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, феодальных и буржуазных государствах / М. А. Чельцов-Бebutov – Спб.: Равена, Альфа, 1995. – 846 с.
17. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. /О. О. Шевченко. – К.:Вентури, 1997. – 304 с.

Льовін А.В., КНУ ім. Тараса Шевченка

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕДАВАННЯ ЯДЕРНИХ МАТЕРІАЛІВ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

В статтє анализується международно-правовая регуляція передачі ядерних матеріалів с точки зрення международной торговоли, а не международной безопасности, которая является более привычным контекстом для такой регуляції. Для этого проанализированы соответствующие положения Генерального соглашения о тарифах и торговле, Договора к энергетической хартии, отдельных двусторонних договоров, а также соответствующая практика государств.

The article contains a discussion of the international legal regulation of nuclear material transfers from the standpoint of international trade rather than international security, the latter being a more usual background for such regulation. To this end, the relevant provisions of the General Agreement on Tariffs and Trade, the Energy Charter Treaty, particular bilateral treaties and the relevant state practices are analysed.

Постановка проблеми. Ядерна енергія стала важливим предметом міжнародної взаємодії майже відразу після того, як зробилося можливим її практичне (воєнне, пізніше цивільне) використання. Останніми десятиліттями активність такої взаємодії помітно зросла [1]. Головною метою міжнародної співпраці було і є не допустити застосування ядерної зброї (далі – «ЯЗ»), головним засобом для чого лишається режим її нерозповсюдження, тобто сукупність міжнародно-правових і політичних норм, спрямованих зафіксувати кількість дозволених володільців ЯЗ. Головний інструмент